

DEUİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı / 2021, ss. 275-290.

**“BUNCA VARLIK VAR İKEN GİTMEZ GÖNÜL DARLIĞI”
YUNUS EMRE’DE HEPİTALİZM VE GÖNÜLLÜ SADELİK***

Mehmet Surur ÇELEPİ**

ÖZ

Yunus Emre, 13. yüzyılda, varlığı doğruya ve birlikteliğe çağrı olan, İslam’ın gereklerini bireysel tecrübeye dönüştüren öncü âlim ve mutasavvıflardandır. Bu tecrübeyle evreni, insanı ve kendi çağını algılama sistematığı ve işaret ettikleri, yüzyılları aşan bir ufukla günümüze de hitap etmektedir.

Hepitalizm, “yüzyılımızın karşı karşıya kaldığı materyalist düşünce tarzının sonucu olan israfı, açlığı, yoksulluğu, eşitsizliği, çatışmacılığı, ayrımcılığı, küresel saldırıları, iklim değişikliğini ve toplumsal cinsiyet önyargılarını aşmanın ve büyük zorlukları çözenin yanında, ülkelerde, mutluluğu, psikolojik iyi oluşun, esenliğin, farklılıkların birlikteliğinin, özgürlüğün önceliğini ve insanın mutluluğunu önceleyen küresel kalkınma paradigmasıdır.” Benzeri olan gönüllü sadelik de “tüketimi ve tüketime bağımlılığı en aza indirmek ve günlük faaliyetlerde de doğrudan kontrolü en fazlaya çıkarmak için istenen bir yaşam biçiminin birey tarafından seçilme düzeyidir.”

Bu bildiride Yunus Emre’nin 700 yıl önce bir yaşam şekline dönüştürdüğü yaşam tavrının, günümüzdeki “hepitalizm”e ve “gönüllü sadelik”e nasıl karşılık geldiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Hepitalizm, Gönüllü Sadelik

* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, msururcelepi@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org//0000-0003-0353-3876>

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 06/12/2021

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 17/12/2021

“THE HEARTBREAK DOES NOT GO AWAY WHEN THERE ARE SO
MANY BEINGS” HEPITALSSM AND VOLUNTARY SIMPLICITY IN
YUNUS EMRE

ABSTRACT

Yunus Emre 13. in the century, he was one of the leading scholars and Sufis, whose existence was a call to truth and unity, turning the requirements of Islam into individual experience. With this experience, the systematic perception of the universe, man and his own age, and the horizon they point to, which exceeds centuries, also appeals to the present day.

Hepitalizm, “which is the result of our century materialist thinking facing waste, hunger, poverty, inequality, catismacilig, discrimination, attacks on global climate change, and gender in the country next to solve the difficulties overcome prejudices and great happiness, psychological well-being, well-being, diversity in the unity of, it is the global development paradigm that prioritizes freedom and human happiness.” Similar voluntary simplicity “is the level of choice by the individual of a desired lifestyle in order to minimize consumption and dependence on consumption and maximize direct control in daily activities.” In this statement, We will examine how the attitude of life that Yunus Emre transformed into a way of life 700 years ago corresponds to today's “hepitalism” and “voluntary simplicity”

Keywords: Yunus Emre, Hepitalism, Voluntary Simplicity

1. GİRİŞ

UNESCO, vefatının 700. Yılı olması nedeniyle Yunus Emre’yi 2021 anma yıl dönümleri programına dâhil etti. Ardından Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı da 2021 yılını Yunus Emre ve Türkçe yılı ilan etti. Bu çerçevede Türk akademisi de birçok programla bu süreci daha verimli kılmak için çalışmaya devam etmektedir. Bu kapsamda, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü tarafından “Türk Kültür Mirasını Mayalayanlar: Yunus Emre Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran” konulu Uluslararası Kongre düzenlenmesi, bir abide şahıs olan Yunus Emre’nin zihin dünyasının anlaşılması ve fikirlerinin yaygınlaştırılması için bir fırsattır.

Yunus Emre, temelleri Türkistan’da atılmış Türk tasavvufunun Anadolu’daki zirve ismidir. Menkıbevi hayatı, eserleri ve çağları aşan mesajlarıyla İslamiyet sonrası Türk mistisizmini şekillendirmiştir. 13. yüzyılda Türklerin uygarlık seviyesine ulaşmasında etkin bir rol

üstlenmiştir. Sahip olduğu bireysel değerler, hem millî değerlerin hem de evrensel değerlerin inşasına katkı sunmuştur. Bu çerçevede Yunus Emre, varlığı toplumsal bütünlüğe, birlikteliğe çağrı olan evrensel değerleri yaygınlaştıran döneminin hâkim karakterlerdendir. Şiirleri kaotik ortamdaki insanlar için müjde niteliğindedir. Bu müjde, kurtuluş için kolektif bir şuur ve hareket alanı yaratmaya yöneliktir (Çelepi, 2016: 97). Yunus Emre’nin sahip olduğu tecrübeyle evreni, insanı ve kendi çağını algılama sistematığı ve işaret ettikleri, yüzyılları aşan bir ufukla günümüze de hitap etmektedir. Yaşadığımız çağda insanlığın içinde bulunduğu çıkmazlara sunulan çözüm önerilerinin tümü, Yunus Emre’de bir tecrübe ve fikir olarak yer almaktadır.

Son asırda insanlık tarihi birçok trajediyi kaydetti. Savaşlar, göçler, kitlesel hareketler, sosyolojik değişimler insanlığın yaşam serüvenini değiştirdi. Bunun birçok nedeni olsa da küreselleşme ve ortaya çıkardığı “yeni dünya, yeni insan” anlayışı özellikle son elli yıllık zamanda değişimin ana nedenlerinden biri olmuştur. Küreselleşmenin, ulusal kimlik, iktisadi yapı, kültürel ve ekolojik boyutlarının yarattığı girdap, insanlığı birçok açıdan tehdit etmektedir. Küreselleşmenin sacayaklarından olan “Tüketiyorum, o halde varım” yargısı, başta ekoloji olmak üzere birçok alanı ve değeri tehdit etmektedir (Çelepi 2021)

Küreselleşmenin yarattığı tahribat, politika yapıcılar ve devletler arasında olmasa da bazı insanlar arasında karşıt hareketler doğurmuştur. Küreselleşmenin sadece madde üzerinde değil aynı zamanda insanın bilişsel yolculuğunda da tahribat yarattığının farkına varan insanlar, küreselleşmenin madde eksenli yayılımının infialini, maddeye karşı tavır alarak engellemeye çalışmaktadırlar. Böylelikle “gönüllü sadelik” ve “hepitalizm” benzeri akımlar, küreselleşmenin madde merkezli kurguladığı hayatlarının karşısına, maddenin hayattan azaltılması üzerine kurgulanan maddeye karşı tavrı yaygınlaştırmaya çalışırlar.

Esasen maddeye karşı tavır almak bütün mistik hareketlerin ortak noktalarındandır. Temelinde ilahi bilgi ve gizli tutulması gereken sırlar olan mistisizm kelimesi, Latince kökenlidir ve gizli olmak, dilsiz olmak, dudakları ve gözleri kapamak anlamlarında kullanılır (Kara, 1998: 11). Genel olarak “insanın görünen nesnelere ardındaki gerçeklik, sonsuzluk ve birliğe ulaşma yönündeki ruhî tecrübesi ve bu tecrübeyi ifade eden doktrin” olarak tanımlanır (Kutluer, 2005: 188). Mistisizm medeniyet ve kültürler arası ortak yorumlar içerir. Bu yüzden mistisizmi “dinler içinden

akan büyük ruh nehri” olarak nitelendiren A. Schimmel, asıl amacın tecrübe ve iç yaşantıyla gerçekliğe kavuşma olduğunu ifade eder (Schimmel, 2000: 13-15). Mistisizm, insanın akıl yoluyla ulaşamadığı bir yüceliğe, sezgi yoluyla doğrudan ulaşması, onunla herhangi bir aracı olmadan temas kurması anlamına gelir (Güngör, 1982: 17-18). Mistisizmde amaç hakikati bulmak, Tanrı’ya ulaşmak, ruhen tatmin olmak, kurtuluşa ermektir. Bu gayeye ulaşmak için her toplum, her mistik kendi düşüncesi doğrultusunda birtakım prensipler ortaya koymuş, zamanla bunlar ekol haline gelmiştir. Bir bilgi kaynağı olan ve iç aydınlanmayla elde edilen mistisizmin dünyadaki örnekleri incelendiğinde, ortak kodlarının yanı sıra temel bazı ortak özelliklerinin de olduğu görülecektir. Yokluğa kavuşma olan mistisizmin en önemli ikinci özelliği, maddeye karşı tavır içermesidir. Dünyaya ve malına karşı tavır almak, manayı, içi, batını aramaktır (Kara 1998: 12-14).

Türk mistisizminde de maddeye karşı tavır olarak hem bu dünya da hem de öteki dünyada mutluluğun tesis edilebileceğine inanılır. İslamiyet sonrası Türk mistisizminin 11 ve 13. Yüzyıllar arasındaki temsilcilerinden olan Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş Veli, düşüncülerini yaygınlaştırırken merkeze bu dünyanın çeldiricilerine karşı mücadeleyi koyarlar. Bunun için de nefis, masiva, cömertlik, cimrilik gibi semiyotikleri şiirlerinde, eserlerinde sıklıkla kullanırlar. İşte başta Yunus Emre olmak üzere söz konusu mutasavvıfların çağları aşan bir ufukla işaret ettikleri günümüz de hepitalizm ve gönüllü sadelik olarak yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.

2. Tüketim Kültürü, Hepitalizm ve Gönüllü Sadelik

Yararlı mal ve hizmetlerin ihtiyaçları gidermek amacıyla bireylerce kullanılmasına tüketim denilir (Kocacık, 1998: 16). Diğer bir tanımlamayla tüketim, bir diğer varlığın işlevini veya refahını desteklemek için bir şeyin bazı varlıklar tarafından emilmesidir (Gencer, 2010: 29). Teorisyenler ve tarihçiler, modern tüketimciliğin on sekizinci yüzyılın sonunda İngiltere’de yeni ticari ve endüstriyel zenginliğin sosyal hareketliliği hızlandırıcı ve rekabetçi ve taklitçi bir tüketim olarak ortaya çıktığını belirtmektedirler (Özbolat, 2015: 55).

Bir döngü olarak tüketim, hayatın sürdürülebilirliği bakımından son derece önemlidir. Tüketimde dikkat edilmesi gereken husus, gerçekleştirilen tüketime yön veren değerlerin tüketimin asıl amacı olan

ihtiyaca uygunluk, yeterlilik, israfa kaçmama gibi değerlerden oluşması gerektiğidir. Çünkü tüketimin; ihtiyaç, savurganlık, harcamak, israf etmek, bitirmek, tahrip etmek, yok etmek, tatmin etmek gibi kavramları karşılayan anlamları da vardır. Bu noktada hayat tarzı, toplumsal ve sosyal normlar, tüketim eyleminin hayatın içinde kapladığı yer ve ifade ettiği anlam bakımından tüketim ile değerler arasında bir uyum vardır. Bu özellikleriyle tüketim bir söylem, kurumsallaşmış bir savunma stratejisi, iletişim biçimi ve grubun bütünleşmesini sağlayan bir davranış biçimidir (Türkiye İsrar Raporu 2018: 10-16).

Küreselleşme ile birlikte hızla yaygınlaştırılan yeni ekonomik düzenler, kültürü ve insanı yalnızca ekonomik boyuta indirgemekte, tüketim bağımlısı yapmakta; dayanışma, muhtaçlara yardım, tabiatı koruma, israf ve gösterişten sakınma, hakkından fazlasını almama gibi dinî ve ahlaki erdemleri aşındırmaktadır (Akar, 2018: 30). Oluşturulan sözde tüketim kültürü, eski tüketim anlayışlarını hızla değiştirmekte, hatta eski tüketim alışkanlıklarını yok saymaktadır. Nitekim geleneksel mistik özellikli toplumlarda tüketimi tanımlamak amacıyla geliştirilmiş “bir lokma bir hırka” veya erken modern dönemdeki “kıt kaynaklardan hareketle temel ihtiyaçların karşılanması” anlayışı tüketim toplumunun katlanamadığı ve onun temellerini her şeyden fazla tehdit eden bir mantıktır (Karakaş, 2009: 297).

Küresel ekonomik yapıların ve bu yapıların gelecek ile ilgili tasarımlarının merkezinde, ihtiyaç fazlası olarak sürekli tüketmeye kodlanmış insan vardır. Söz konusu kodlamalar tüketmeyi varlık sebebi olarak yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. “Tüketiyorum o halde varım” anlayışının yaygınlaşması, bilişsel ve mistik yolculuğun önündeki en önemli engeldir. Çünkü tüketim, artık insanların kim oldukları, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlıklarını korumalarını sağlayan yöntemleri etkilemektedir. Kimlik duygusunun gelişimini çevreleyen olgularla çok iç içe geçmiş durumdadır. Bu nedenle tüketim, ekonomik olduğu kadar, aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olgu olmaya devam etmektedir (Bocock, 2005: 10). Günümüzde artık “homo sapiens” (akıllı adam ve bilen adam) kavramı “homo consomaterus” (tüketen adam) kavramına dönüşmüştür (Türkiye İsrar Raporu, 2018: 16). Öyle anlaşılıyor ki artık tüketimin tüm yaşamı kuşattığı, tüm etkinliklerin aynı birleştirici biçime uygun olarak zincir oluşturduğu, insanı ödüllendirme yollarının saat be saat önceden ayarlandığı, çevrenin bir bütün

oluşturduğu, bütünüyle iklimlendirildiği, düzenlendiği, kültürelleştirildiği noktadayız (Baudrillard, 2019: 20).

Son yarım asırda tüketim, yalnızca gereksinimlere değil ama gittikçe artan bir şekilde, arzulara dayanan bir olguya dönüşmüş durumdadır (Bocock 2005: 13). Yapılan araştırmalara bunu daha da belirginleştirmektedir. Bu araştırmaların çoğunda gereksiz tüketiminin temel güdüsünün sosyal sınıf içinde statü edinme çabası olduğu kabul edilmiştir. Tüketim sosyolojisi incelenirken, günümüzde kişi başına düşen tüketim miktarının giderek artmasının nedenlerinden birisinin de düşük sosyal sınıfların hiyerarşide daha üsttekilerin davranışlarına özenmeleri, onları taklit etmeye çalışmaları olduğu tespit edilmiştir (Uzgören, 2006: 104). Sonuç olarak tüketim kültürü, tüketicilerin çoğunluğunun yararçı olmayan statü arama, ilgi uyandırma, yenilik arama gibi özelliklerle öne çıkan ürün ve hizmetleri arzuladıkları hatta peşine düşüp, edinip sergiledikleri bir kültürün tanımıdır (Odabaşı 2013: 45).

Küresel ekonomik odakların bazı çeldiricilerle etkilemeye çalıştıkları insanlar madde ve yarattığı eksenin, varlığı tefekkür etmede bir engel olduğunu fark ettiklerinde, mistik ekollerde var olan “maddeye karşı tavır” almayı, kendi yüzyıllarına uyarlamaya başladılar ve bazı sivil ve sosyal modeller geliştirdiler. Kişinin kendisini ve çevresini değiştirecek olması, iç halka yöntemiyle bütün toplumu değiştirmesine ön ayak olacaktı. Bu sosyal modellerden ikisi “hepitalizm” ve “gönüllü sadelik”tir.

Sosyal ve sivil modellere göre küresel ekonomik sistemi ve yönetim anlayışını değiştirerek, insan merkezli ve insanların mutluluğunu hedefleyen modellere ihtiyaç vardır. Bu modellemelerden biri de mutluluğun, psikolojik iyi oluşun, refahın ve özgürlüğün önceliğini insani gelişme ve tüm hayatın odağına yerleştirmeyi hedefleyen hepitalizmdir. Hepitalizm, insanları maddiyatın ötesinde nelerin mutlu ettiğini anlamalarına yardımcı olacak şekilde yararlı ve tamamlayıcı bir paradigma olarak geliştirilmiştir (Akgül, 2020: 26-29).

Hepitalizm modellemesinin uygulanmasında en başta gelen öncelik, her zaman insanların mutluluğunu ve refahını sağlamaktır. Ekonomik sistemlerin saldırgan yönlerini törpüleyerek manevi değerlerin dikkate alınmasını sağlayıp, insanı odağa koyarak, nezaket, eşitlik, insani ve manevi temel değerler ile ekonomik sistemleri bağdaştırmak hepitalizmin vizyonudur. Politik felsefe ve insani kalkınma için,

aşırılıklardan arındırılmış “bir orta yol” olarak, mütevazı bir hayat tarzı yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Hepitalizmin manevi ve zihinsel yönü, toplumlarda denge ve uyum ortamını sağlamaktır. Bu uyum ve denge, kapitalizmin sınırsız büyüme hedefinden etkilenen dünyadaki sınırlı kaynakların korunmasına yöneliktir. Dengesiz ve saldırgan ekonomik sistemler ve kapitalizm doğaya, çevreye ve insanların geleceğine zarar vermektedir. Bu sebeple, aşırı tüketime dayalı ekonomik kirliliğin azaltılması ve yerine bireyin mutluluğunun artırılması gerekmektedir (Akgül, 2020: 246-269).

Madde odaklı yaşamın erginlenme süreçlerini engellemesiyle beraber yaşam biçiminin değişmesinin yarattığı endişe, kapitalist ve özgür ülkelerde alternatif yaşam biçimlerinin değişik adlarla uygulanma olanağının önünü açtı. Günümüzde yeşil yaşam, tutumlu toplum, sade yaşam, dengeli yaşam, çevreci yaşam, doğa dostu yaşam, kanaatkâr toplum ve yaşam gibi birçok sayıda kavramla karşılaşabiliyoruz. Belki de bunların hepsini kapsamı içerisine alan ve bilinçli, kesin biçimde materyalizmi reddeden bir yaşam biçimi olan “gönüllü sadelik” derinlemesine incelenmeyi hak eden bir özelliğe sahiptir. Gönüllü sadeliğin özü, bireyin dış dünyasında olduğunca sade ve basit, iç dünyasında ise zengin ve derinliği olan bir yaşamdır. Böyle bir yaşam biçimi; tüketimde yeterlilik ve sadelik, çevre için duyarlık ve yaşamda insani değerlere önem vermeyi içerir. Gönüllü sadelik, tüketimi ve tüketime bağımlılığı en aza indirmek ve günlük faaliyetlerde de doğrudan kontrolü en fazlaya çıkarmak için istenen bir yaşam biçiminin birey tarafından seçilme düzeyidir. Gönüllü sadelik; maddi sadelik, kendi belirleme, ekolojik duyarlılık, bireysel gelişme gibi ana değerlere de sahiptir (Odabaşı, 2013: 199-200)

Gönüllü sadelik, ruhsal ve manevi büyümeli maddi yeterliliği, doğanın etkeni değil de bir parçası olarak insanı, işbirliğine dayanan bireyciliği, daha küçük ve az karmaşık yaşamı ve akılcılık ile sezgiyi değer yargısı olarak benimser (Odabaşı, 2013: 204-205).

3. Yunus Emre’de Hepitalizm ve Gönüllü Sadelik

Yunus Emre’nin madde, maddeye sahip olmak, maddenin tüketimi, maddenin geçiciliği ve aldatıcılığı hakkında söyledikleri, çağları aşan bir ufukla günümüzdeki bazı küresel sorunlar için fikir vermektedir. Yunus Emre’nin kendi dönemi de kaos dönemi olarak kabul edilebilir.

Söz konusu dönem, Türk kültürel sürekliliğinde Anadolu Türk yaşantısı, iç içe gelişen ve birbirinin etkisini kuvvetlendiren sosyal ve siyasal hareketlilik nedeniyle düğümlenme dönemi olarak kabul edilebilir. “İnsan” ögesini merkeze alan tasavvuf anlayışlarının aktarılması ile kaos ve düğüm, çözüme evrilir (Akarpınar, Arslan 2020: 525). Yunus Emre, bu çalkantılı dönemde sosyal birlikteliği sağlamak amacıyla toplumsal nitelikli ve birlikteliği tesis edici şiirler söylemiş, çevresindekilere müjdeci olmuştur. İçinde yaşadığı bunalım çağının bütün olumsuzluklarını görüp, mensubu bulunduğu İslam dini ve tasavvuf düşüncesinin bilgi kaynağından aldığı temel ve evrensel değerleri Türk Dili ve düşüncesi çerçevesinde şekillendirmiş ve toplumsal bir fert olarak üstlendiği işlevleri yerine getirmiştir (Arslan, 2017: 25).

Yunus Emre'nin kendi kaotik ortamında üstlendiği işlevlerin bazıları, madde ve insan ilişkisinin bir dengeye sahip olması gerektiğinin öğretilmesi ve nihayetinde mutlu olmanın sağlanması ile ilgilidir. Bu madde ve insan dengesi, hem hepitalizmin hem de gönüllü sadeliğin ana fikridir. Bir mutasavvıf olan Yunus Emre'nin madde ve insan dengesi hakkındaki öğretilerinin ana çerçevesini İslamiyet ve onun mistik bir hareketi olan tasavvuf şekillendirir. İslamiyet'e göre, dünyada var olan maddelerin tümü insanların hizmetine geçici olarak verilmiştir. Kullanım hakkına sahip olan insan, hiçbir zaman malın asıl sahibi olamayacaktır. Bu yüzden bazı insanlar, bu dünyada daha fazla maddenin kullanım hakkına sahip olsalar da esasen bu maddeler onlara dağıtmaları için verilmiştir. Dağıtılan maddeler, dünyada daha az maddeye sahip olan insanlar arasında da dengeyi sağlayacaktır. Bu yüzden maddenin asıl sahibi Allah'tır. İnsanoğlu bir emanetçidir. Kendisinin kullanımına emaneten verilen maddelerin tümünü Allah yolunda kullanmak zorundadır. Tasavvuf açısından düşünüldüğünde ise batın bilgilere sahip olabilmenin ana şartlarından biri perhizkâr olmaktır. Maddeye karşı tavır olarak kabul edilen bu perhizkârlık, dünyaya ait bütün maddelerden ve nefsin çeldiricilerinden uzaklaşmayı esas alır. Bunun için de ruhun ve bedeninin çillehanelerde terbiye edilmesi gerekir.

Girü durur yokluktan kamuların baylığı

Bunca varlık var iken gitmez gönül tarlığı (Tatcı, 2008a: 383)

Yunus Emre'nin madde ve insan ilişkisini dile getirdiği en önemli beyit yukarıdaki beyittir. Bu beyit hem gönüllü sadelik hem de hepitalizm

paradigmalarının ana öğretilerinin en veciz ifadesidir. Yunus Emre, zenginlik ve yoksulluk üzerinden maddeye sahip olma arasındaki ilişkiyi; kemale erme üzerinden de gönül darlığı arasındaki ilişkiyi günümüzdeki madde eksenli yaşama çare olacak şekilde izah etmiştir (Çelepi 2021).

Yunus Emre'ye göre bazı insanlar için zengin olmak, yoksul olmaktan daha kötüdür, fakat maddeye sahip olanlar ve cazibesine kapılanlar bunun farkında değildirler. Yunus Emre'ye göre bu kadar maddeye sahip olmak kâmil insan seviyesine çıkmaya, aydınlanmaya engeldir. Bu kadar maddeye sahip olmak gönlün rahata ermesine engeldir. Maddeye sahip olmak, bireysel gelişime ket vurur. Bu yüzden “her şeye malik ola, bir şeye malik olmaya” vecizesinde anlatıldığı üzere, her şeye malik olmanın, bütün sırlara ermenin/sahip olmanın ilk şartı bir şeye / maddeye malik olmamak / sahip olmamak, maddeye karşı tavır almaktır. İnsanın, madde ve ruh arasındaki bu ilişkiyi tefekkür etmesi, içselleştirmesi ve ardından tezekküre dökmesi yani hayatına tatbik etmesi gerekir. Günümüzde gönüllü sadelik olarak ortaya çıkan bu yaşam şekli, Yunus'un mistik anlayışının ilk kademesidir (Çelepi 2021)

Erin baylağı mâl ile degüldür

Niçe mâlluya yohsul diye gül dur (Tatçı, 2008b:18).

Yunus Emre, yukarıdaki dizelerde bu düşüncesinin daha da kuvvetlendirir. Kişinin zenginliği madde ile ölçülmez. Asıl zenginlik, yaratılışın sırrına ermektir. Dengeyi kaybedip maddeye tutsak olmak, bu erginlenme yolculuğuna engeldir. Bu yüzden asıl yoksullar, bunun farkında olmayan zengin ve madde tutsağı olanlardır (Çelepi 2021).

Bu düşüncenin devam ettirildiği aşağıdaki dizelerde aktarıldığı üzere, Yunus Emre'ye göre sonsuzluğa erişmenin, ilk şartı maddeden vazgeçmek, her şeyden geçmektir.

Terk eyle kızıl u kâli dosta virgil mecâli

Yoklukdadur visâli kamudan güzër gerek (Tatçı, 2008a: 153).

Tasavvufta terk makamı erginlenmede önemli bir aşamadır. “Dört Kapı, Kırk Makam” seyru sulûğunda terk etmek birden fazla mertebede yer alır. “Tarikat kapısı”ndaki nimet dağıtmak ve özünü fakir görmek; “Marifet Kapısı”ndaki cömertlik ve perhizkârlık maddeyi terk etmek ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Bugün yaşam şekli olarak önerilen sistemlerin tümü “dört kapı, kırk makamda” aşılması gereken birer

mertebeyle denk gelir. Bu çerçevede Yunus Emre'ye göre terk, dünyevi ihtirasları gönüle doldurmamak demektir. Bekaya ulaşmak için terk makamlarını yaşamak gereklidir. Cömertler, candan, Cennet ve Cehennem kaygısından geçmişler, cemel müşahedesine yönelmişlerdir. Cömertlerin Hak katındaki, varlıkları, artık “edebden ibarettir. Yolları da “aşk yolu”dur.

Tarîk-ı 'ışka ne sermâye ne mâl

Bular 'ışkıla olmak oldu muhâl (Tatçı, 2008b: 19).

Yunus'un “Terk” i masivayı, nefsi, dünyayı ve maddi olan her şeyi terk edip uzaklaşmaktır. Hayatın derin manasını Tanrı'ya ulaşmakla bulur. Bunun için bütün maddi âlemi hiçe sayar. En üstün değer Tanrı'dır. Yunus'un mal ve mülk ihtirasına karşı ileri dürdüğü değer, cömertlik iyilik ve bunun en on şekli olan “Terk”dir (Kaplan, 1994: 260). Maşuku bulanlar, onun yüzünü görebilecek olanlar ancak ondan gerisini terk edenlerdir. Ebedî olmayanlar bunu beceremez.

Âşk lâ-mekân olur dünyâ terkini urur

Dünyâ terkin uranlar dâdâr göregen olur (Tatçı, 2008a: 129).

Yûnus cânını berk it bildüklerini terk it

Fenâ olmayan suret şâhına vâsıl olmaz (Tatçı, 2008a: 138).

Türk İslam mistisizminin/tasavvufunun önderlerinden olan Yunus Emre kendisine verilen maddelerin emanet olduğunun farkındadır. Yunus Emre, kendisine emanet olarak verilenlerin, Allah'ın rızasını kazanmaya ve insanlara mutluluk getirmeye elverişli yerlerde kullanılması gerektiğinin bilincindedir. Aşağıdaki dizelerde Kârûn'a telmihte bulunularak aktardığı üzere, mal fazlalığı geçici bir mutluluk yaratır. Ne kadar çok malın olsa da fani olduğunu unutmamak gerekir. Tıpkı Hepitalizm ve gönüllü sadelikte aktarıldığı üzere, maddeye sahip olmak bu dünyada kalıcı olmayı sağlamaz.

Ne kadar çok ise mâlun ecel sana sunar elin

Ne assı eyledi Kârûn bu dünyaya batmış iken (Tatçı, 2008: 293).

Yunus Emre'ye göre maddenin aldaticılığından kurtulmanın ana şartlarından biri varlığı sorgulamaktır. Bunun için tefekkür ve tezekkür

aşamalarında maddenin görünenin ardındaki gerçeğe ulaşmada engel olmasına müsaade edilmemelidir. Asıl hakikat Allah'ın bizatihi kendisidir. Varlık da yokluk da ilahi aşkın önüne geçmemelidir.

Ne varlığa sevinürem

Ne yokluğa yiriniürem

İşkunla avınuram

Bana seni gerek seni (Tatcı, 2008a: 403).

Hepitalizm ve gönüllü sadelik paradigmalarının dayandığı temellerden biri de “paylaşmak”tır. Paylaşarak mutluluğun artacağı düşüncesi birçok mistikte ve mutasavvıfta olduğu gibi Yunus Emre'de de önemli bir alan yaratır. Yunus Emre'nin bu düşüncesi aynı zamanda İslamiyet'in de temel öğretilerindendir. Yunus Emre, sahip olunan maddenin artırılması yerine paylaşılmasının hem bu dünyada hem de öteki dünyada mutluluk getirecektir. Aşağıdaki dizelerden anlaşılacağı üzere bu aynı zamanda Tanrı'nın da isteğidir.

Kazandugun viriiben yoksulları boş görüben

Hak hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek (Tatcı, 2008a: 156).

Şunlar ki çokdur malları gör niçe oldı hâlleri

Sonucu bir gönlek geymiş anun da yokdur yenleri (Tatcı, 2008a:389).

Yunus geçüp gitmek dilerisen yâ düşmeyeyin dirisen

Şol kazandugun málunı Tanrı için virmek gerek (Tatcı, 2008a: 156).

Hepitalizm ve gönüllü sadeliğin “paylaşmak” öğretisi, Yunus Emre'de cömertlik olarak karşılık bulur. İslamiyet'in belirlediği bu çerçevede maddeye sahip olmaya karşı çıkılmamakta, insanların servet sahibi olması reddedilmemekte ancak, maddi imkânları biriktirme amaçlı kullanma yasaklanıp sahip olunan mülkün bir kısmını diğer insanlarla paylaşma emredilmektedir. Sürekli biriktirenlerin ama paylaşmayanların, cömertlik yapmayanların içine düştükleri durum Yunus Emre'de sıklıkla konu edinilir. Maddeyi emanet olarak algılayan Yunus Emre cömertliği överken cimriliği eleştirir. Bu dünya hayatının ölüm ile biteceğini belirtir ve cömertliği salık verir (Çelepi 2021).

Ne virsen elünile şol varur seniünile

Ben disem inanmazsın varıcagaz göresin (Tatcı, 2008a: 270).

Hepitalistler ve gönüllü sadeliği savunanlar maddenin zahir olduğunu ve batını algılamada engel olduğunu belirtirler. Bu yüzden mal, cömertçe dağıtılmalıdır. Yunus Emre de bu çerçevede malını dağıtan cömertleri över. Hem “Divan”ında hem de “Risaletü’n-Nushiyye”sinde cömertliğe ve cömertliğin, iç aydınlanma için önemine sıklıkla değinir. Cömertlikle beraber cimriliği beraber işler. Özellikle Risaletü’n-Nushiyye’de cimrilere “bâhil” adıyla özel bir bölüm ayırır. Benzetmelerle cimriler, yağmacı askerlere benzetilir. Bu askerlerin talanlarından kurtulmak için, akıldan yardım istenir. Buhl ve hasetten kurtulmanın “sehavet” (cömertlik)le mümkün olacağını akıldan öğrenen ruhun, hayır-hasenat yaparak yüzündeki perdeyi kaldırdığı anlatılır (Çelepi 2021).

Tamâm oldı çü söz sehâvet irdi

Hasenât yüzünden nikâbı girdi (Tatcı, 2008b: 18).

Yunus Emre, bâhil ve hasûd kişileri değerlendirirken psikolojik tahliller de yapar. Bunların dirliği azap içindedir. Bir yıl, on iki ayda huzursuz yaşayan kişilerdir. Öğüt de dinlemezler.

Hased birle bubûl sağışta değül

Bular merdûd olupdur işde değül (Tatcı 2008b: 17).

Hepitalistler, mutluluk için hayatta bir denge olması gerektiğini dile getirirler. Yunus Emre de madde ve insan dengesini işlerken cömertlik, israf, cimrilik arasında bir denge olması gerektiğini hatırlatır. Yunus Emre’nin denge öğretisinin temellendirildiği bu emirler, Yunus Emre’de bireysel tecrübeye dönüşmüştür

Kes gider ‘izzet başını terk eyle sen fuzûllığı

Kesmezisen başın anun ‘şkıla dirliğün mubâl (Tatcı, 2008: 172).

Gönüllü sadelik paradigmasının dayandırıldığı temellerin başında az maddeye sahip olmak gelir. Hepitalistler de az madde ile mutlu olmanın önemini dile getirirler. Bu öğretiler, kanaatkârlık erdemine karşılık gelir. Kanaat, aza rıza göstermek, hırs göstermemek, Allah’ın verdiği ile yetinmek anlamına gelir. Yunus Emre bunun için sürekli olarak “kanaat etme” erdeminden bahseder.

Kanâ’at fakrıla uş gele şimdi

Baka dur düşmene gör n'ide şimdi (Tatcı, 2008: 11).

Gönüllü sadelik ve hepitalizm akımları, insanları akılcı mutluluğa sevk etmeye çalışan yaşam şekli önerileridir. Maddeye sahip olma hırsı, bir zaman sonra aç gözlülüğe sebep olur. Yunus Emre, aç gözlülüğü içinden çıkılmaz bir hapishaneye benzetir. Aç gözlülük için “Tamah” kavramını kullanan Yunus Emre, tamahdan kurtulmanın tek çaresi olarak “kanaat”a başvurmayı kanaat askerlerinden yardım istemeyi gösterir. Kanaat etmeli, rızık için tasaya düşülmemelidir (Çelepi 2021).

Rızık için gussa yime kimse rızıkın kimse yimez

Rızık için gussa yime pâdişah eksük eylemez (Tatcı, 2008: 127)

Yunus Emre birçok şiirinde dünya ve maddeyi beraber veya aynı anlam alanına karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Bu dünyaya gönül verenlerin, maddeye aldananların nihayetinde hep pişman olduklarını belirten Yunus Emre, dünyayı ve onun unsurlarını zehirli yemeğe benzetir.

Bu dünyaya gönül viren sonucu pişmân olsar

Dünyâ benim didükleri hep ana düşmân olsar (Tatcı, 2008a:88).

Dünyânun mahabbeti agulu aşâ benzer

Âbirin sanan kişi agulu aşdan geçer (Tatcı, 2008a: 95).

Masiva aynı zamanda terk etmektir. Maddeye karşı tavır almaktır. Yunus Emre'ye göre terk, dünyevi ihtirasları gönüle doldurmamak demektir. Bekaya ulaşmak için terk makamlarını yaşamak gereklidir. Sahîler (Cömertler), candan, Cennet ve Cehennem kaygısından geçmişler, cemal müşahedesine yönelmişlerdir. Sahîlerin Hak katındaki, varlıkları, artık “edebden ibarettir. Yolları da “aşk yolu”dur.

Tarîk-ı 'ışka ne sermâye ne mâl

Bular 'ışkula olmak oldı muhâl (Tatcı, 2008b, s. 19).

4. Sonuç

Maddeye sahip olmak için çaba göstermek insanoğlunun ilk mücadelelerindedir. Değer yargılarının zaman geçtikçe değişimiyle beraber maddenin insan yaşamındaki değeri de değişime uğrar. Maddenin erdem sahibi olmaya engel olacağını düşünen mistikler, maddeye karşı tavır alarak erginlenmeye çalışmışlardır.

Önceki yüzyıllardan daha farklı olarak, madde ve insan dengesinin giderek kaybolduğu 20 ve 21. yüzyıllarda, insanın mutluluğuna engel olan maddenin, yaşamdaki etkisini azaltmak gerektiğini savunan hepitalizm ve gönüllü sadelik benzeri yaşam şekilleri ve paradigmaları yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu paradigmaların ilk örnekleri, insanın olgunlaşmasını merkeze alan mistik ekollerde maddeye karşı tavır olarak yer alır.

Türk İslam mistisizminin öncülerinden olan Yunus Emre'de de madde ve insan dengesi önemli bir konudur. Yunus Emre'nin madde, maddeye sahip olmak, maddeyi terk etmek, maddenin paylaşımı, cömertlik, cimrilik, kanaatkârlık hakkındaki düşünceleri ve zihin yapısı, günümüzde mutlu olmayı vaat eden hapitalizm ve gönüllü sadelik benzeri paradigmaların ana öğretilerine karşılık gelmektedir. Bu yüzden Yunus Emre'nin bu öğretileri, sadece 13. yüzyıl Anadolu Türkü için değil 21. Yüzyılda mutluluk için bazı modellerle yaşamını düzenlemeye çalışan insanlar için de fırsatlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akar, M. (2018). Tüketim Ahlakı ve İktisatlı Olmak, *İsraf Dengesi ve Ölçüyü Kaybetmek* içinde (29-42) DİB Yayınları, Ankara.
- Akarpınar, R. B. ve Arslan, M. (2020). Tekke-Tasavvuf Edebiyatı, Ö. Oğuz (Ed) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde (501-556). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akgül, A. (2020). *Hepitalizm*. İstanbul: Mona Kitap.
- Arslan, M. (2017). Yeni Bir Toplum Ve Medeniyet İnşasının Temel Kodları ve Yunus Emre. *II. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri* içinde (25-35). Manisa: Yunus Emre Belediyesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019). *Tüketim Toplumu*. (Çev. N. Tural, F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelepi, M. S. (2016). Türk Mistisizm Geleneğinde Yunus Emre'nin Sırta Ermesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (38), 96-117.
- Çelepi, M. S. (2021). "Her Şeye Malik Ola, Bir Şeye Malik Olmaya" Yunus Emre'de Tüketim ve İsrafa Yönelik Denge Öğretisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı.
- Gencer, B. (2010). Aşkınlıktan Yüceliğe Tüketim. *Tüketim Değerleri* içinde(25-45). İstanbul: İTO Yayınları.
- Güngör, E. (1982). *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaplan, M. (1994). Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü. (Hzl. H. Özbay, M. Tatçı). *Yunus Emre-Makaleler, Seçmeler* içinde (239-268). İstanbul: MEB Yayınları.
- Kara, M. (1998). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakaş, M. (2009). Tüketim ve Toplumsal Yaşam. (Ed.T. Erdem) *Feodaliteden Küreselleşmeye* içinde, Ankara: Lotus Yayınları.
- Kocacık, F. (1998). *Tüketim Eğilimleri ve Sorunları-Sivas Merkez İlçe Örneği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

- Kutluer, İ. (2005). Mistisizm. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C.30, s.188-190.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim Kültürü/Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Özbolat, A. (2015). *Kapitalizme Eklemlenme, Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Pekel, M. (2019). *Zamanımızın Hastalığı İsrâf*. Isparta.
- Schimmel, A. (2000). *Tasavvufun Boyutları*. (çev:Yaşar Keçeci). İstanbul: Kırkambar Kitaplığı Yayınları.
- Tatçı, M. (2008a). *Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2008b). *Risâletü'n-Nushîyye Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2008c). *Yûnus Emre Dîvânı İnceleme*. İstanbul: H Yayınları.
- Türkiye İsrâf Raporu (2018), Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü.
- Uzgören, Ergin (2006), *Tüketim ve Üretim Davranışları Ekseninde İsrâf*. Ankara: Siyasal Kitabevi.